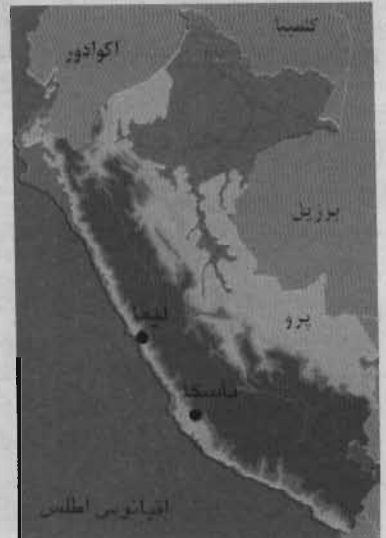

راز ناسکا

پاریزینا مالاتستا

بیش از ۲۰۰۰ سال پیش در خاک ناسکا (پرو) شبکه‌ای گسترده از خطوط کنده شده است که طرح‌های شگفت‌انگیزی دارند. مفهوم این طرح‌ها هنوز هم برای بسیاری از باستان‌شناسان رازی است سر به مهر. این مکان از ۱۹۹۴ در فهرست میراث جهانی یونسکو جای گرفته است.

بالا چپ، منظره‌ای هوایی از مرغ مگس‌خوار، یکی از طرح‌های عظیم حیوانی کنده شده در صحرای ناسکا.

جهانی ثبت شده است. این خط‌ها که طرح‌هایی هندسی یا نقش‌هایی استعاری هستند، نظامی کیهانی را نشان می‌دهند که ما به تازگی شناخت آن را آغاز کرده‌ایم. این خطوط را مردم متعلق به فرهنگ ناسکا در بیش از ۲۰۰۰ سال پیش کشیده‌اند، همچون نوشتن بر لوحی عظیم که منطقه‌ای تقریباً به وسعت ۵۰۰ کیلومتر مربع را که سرزمینی است بایر و با برون‌زدهای صخره‌ای محصور شده، پوشانده‌اند.

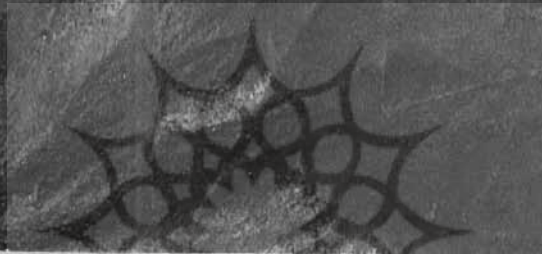
این هواپیمای یک‌موتوره کوچک انگار که با دیدن منظره پایین مجذوب شده باشد بر فراز این طرح‌های عظیم به آرامی دور می‌زند - یک پلیکان ۲۸۵ متری، یک مرغ دریایی ۲۸۰ متری، یک مارمولک ۱۸۰ متری (که در دو قسمت به دست شرکت هوایی پان‌امریکن قطع شده است!) هم شمار این کنده‌کاری‌های عظیم در خاک و هم روزگار ساخت آنها - از سده چهارم پیش از میلاد تا سده پنجم میلادی - به یک اندازه شگفت‌آورند. این آثار عظیم تقریباً از زمین نادیدنی‌اند و تنها از هوا می‌توان به‌طور کامل آنها را دید. صدها سال کسی

با اینکه ساعت‌های اولیه روز است هوای صحرا در گرما موج می‌زند و از راه پنجره‌های هواپیمای کوچک‌مان هياهو می‌کند، ما با این هواپیما بر فراز عظیم‌ترین و خیره‌کننده‌ترین مجموعه حجاری‌های زمینی - شیارهای کنده شده در زمین - پرواز می‌کنیم. جایگاه باستان‌شناسی ناسکا در پروی جنوبی زیر پای ما جای دارد که از ۱۹۹۴ در فهرست میراث

پایین، دهانه چاهها (puquios) مارپیچ‌وار در طول شبکه گسترده کانال‌های آبیاری زیرزمینی دره ناسکا دیده می‌شوند.

چپ، یکی از نمونه‌های فراوان سفال ناسکا در موزه ملی باستان‌شناسی پرو در لیما.

اینخنیو (Ingenio) نیز جای می‌گیرند که در میان رشته‌کوه‌های آند و اقیانوس آرام و دشت‌های آب‌رُفتی غیرمسکون که میان شهرهای پالپا و ناسکا کشیده شده قرار دارند. در این دشت‌های آب‌رُفتی حجاری‌های زمینی پیدا شده‌است.

در این منطقه نامناسب - یکی از خشک‌ترین جاهای کره‌خاکی - است که مردم ناسکا یک فرهنگ پیچیده و سخت‌کوش را گسترش دادند. بیشتر تاریخ این مردم در تولیدهایشان، مانند بافته‌ها، دست‌ساخته‌های طلاکوب و مهم‌تر از همه سفالینه‌های تدفینی انعکاس یافته است. آنها در این سفالینه‌ها تمامی هفت رنگ را به کار می‌بستند سایه‌های گوناگون این رنگ‌ها تضادی شگفت‌انگیز با حال و هوای سخت صحرای پیرامونی نشان می‌دهند. موزه ملی باستان‌شناسی پرو حدود ۲۵۰۰ قطعه از این سفالینه‌ها را با پرداختی عالی در اختیار دارد که به سبب آب و هوای خشک منطقه در وضع بسیار

از وجودشان خبر نداشت و حتی امروز هم از آنها به عنوان معمای باستان‌شناسی یاد می‌شود. ناسکاها، مردمی که فرهنگشان در این منطقه سوزان و بادزفته جهان شکوفا بود چه کسانی بودند؟ معنای طرح‌هایشان چیست؟

فرهنگی پیچیده

هرچند جهان فراطبیعی ناسکا - فرزندان بادهای آن‌سوی ساحل که از اقیانوس آرام می‌وزند و نیاکان فرهنگ هواری (Huari) - هنوز سر به مهر باقی مانده، اما برای پاسخ‌گویی به نخستین پرسش، آثار کافی از فرهنگ و صنعتگری آنها به دست ما رسیده است. با به‌شمار آوردن کاواچی (Kawachi) به‌عنوان نخستین مرکز آیینی، می‌توان گفت که گستردگی قلمرو این قوم در میان رودهای گراند و ناسکا بوده است. در این گستره واحه‌های دره‌های رود پالپا و

خوبی باقی مانده‌اند.

از دیگر دلایل سطح توسعه ناسکاها می‌توان به کارهای مهندسی آبی اشاره کرد که برای جبران کمبود آب و بارور کردن این منطقه انجام شده بود. این ساخته‌ها که هنوز هم کارایی دارند شبکه‌ای گسترده از آبراه‌های زیرزمینی است که آب را پیش از آنکه هر از گاهی در جاهایی به نام پوکو ظاهر شود، گاهی تا کیلومترها انتقال می‌دهند. طراحی این چاه‌ها فوق‌العاده است. این طرح‌های قیفی‌شکل که از آسمان مسیری مارپیچ دارند، انکار که تمامی ناهمواری‌های این دره را به یکدیگر می‌دوزند.

یک لوح عظیم ماسه‌ای

در جریان بیش از ۸ سده، که این حفره‌ها ساخته شده‌اند، این مضامین استعاری کم‌کم از صورت نقش‌مایه‌های تجسمی به شکل‌نگاره‌های هندسی و نمادین تکامل یافته است. برای صحت این مدعا می‌توان به دو نمونه اصلی این طرح‌ها اشاره کرد. نخستین دسته از حدود ۷۰ مورد تشکیل می‌شود و طرح‌هایی است از حیوان‌ها و گیاه‌ها. بزرگ‌ترین و تماشایی‌ترین تجمع سایه‌نماهای حیوانی بر شیب‌های دره رود اینخنیو است و از یک میمون، یک عنکبوت، یک سگ، یک مرغ مگس‌خوار و یک نهنگ تشکیل می‌شود. چند تصویر انسانی، مانند «فضانورد» سی‌متری یا جغد - انسانی که بر دامنه‌ای نزدیک خوماننا

یک سگ (بالا) و یک میمون (پایین چپ) در میان طرح‌های ناسکا به راحتی شناخته می‌شوند.

بالا راست، میمونی با دمی پیچ‌خورده بر قطعه‌ای از سفال ناسکا که به میمون کنده شده در زمین می‌ماند.

(Tumana) کنده شده‌اند. موجوداتی تخیلی هستند. طرح‌های دیگر، گل‌ها، گیاهان یا درختان پیچ و تاب خورده یا موضوع‌هایی روزمره چون یک دستگاه بافندگی را نشان می‌دهند.

این نقش‌مایه‌های تجسمی به سمت یک شکل نمادین یگانه‌تر حرکت کردند که دسته دوم کنده‌کاری‌های زمینی را به وجود آوردند. به نظر می‌رسد خطوط این طرح‌ها را با خطکش کشیده‌اند. در بعضی جاها این خطوط برای ساختن نوعی از شکل‌های هندسی مانند مثلث‌ها، مارپیچ‌ها و راست‌گوش‌ها سرتاسر این

دشت را کیلومترها قطعه‌قطعه کرده‌اند. خط‌های دیگر از یک سنگپوز مرکزی به سمت بیرون گسترش می‌یابند یا مانند رشته‌های کیپو (quipu)، که در شیوه گزارش‌دهی اینکاها مورد استفاده بود. سنگپوز را دربر می‌گرفتند. اما دسته‌ای دیگر از «کوره‌راه»‌هایی تشکیل شده که مسافران پیاده را راهنمایی می‌کرد.

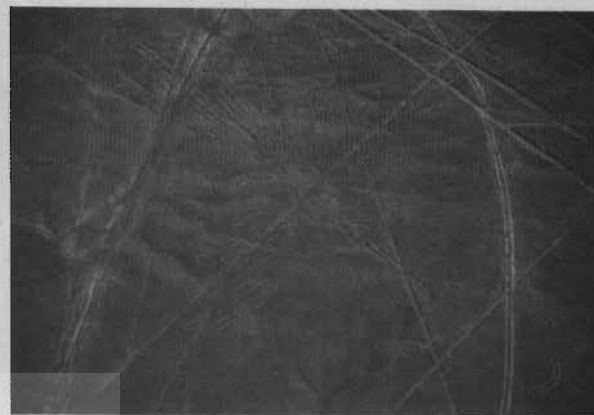
بیشتر این مضامین، یعنی هم استعاری و هم هندسی را می‌توان روی بافته‌ها و سفالینه‌های همان روزگار پیدا کرد. ماریا رایکه (Reiche) که سال‌های زیادی را به مطالعه خطوط ناسکا گذراند، نتیجه گرفت که این طرح‌های هندسی خط‌هایی نمادین بوده‌اند که با آنها یک عبادت‌گاه به شکل‌هایی غول‌پیکر و در مواردی دیگر با حروف کوچک نوشته شده‌اند.

شیوه ناسکاها برای آفرینش این طرح‌ها هم ساده و هم استادانه بود. تمامی آنچه انجام می‌دادند عبارت بود از زیور و کردن شن‌های سطحی و سیاه‌رنگ تا لایه خاک رس که رنگ روشن‌تری داشت نمایان شود. سپس مواد زاید را در پشته‌هایی به بلندی ۳۰ سانتی‌متر بر جانب دیگر این خط تلنبار می‌کردند. درجه بالای اکسیداسیون خاک و بادهای مرطوب در شب سبب شد تا خطوط ناسکا تا روزگار ما سالم بماند زیرا آنها ماسه‌های بادآورده روزانه را از درون شیارها پاک می‌کردند. به علاوه این طرح‌های حکاکی‌مانند، برخی نمایی برجسته دارند و بقیه که اغلب قدیمی‌تر

چپ، این سکوی
تماشا در کنار
بزرگراه پان - امریکن
به بازدیدکنندگان
امکان می‌دهد
به دیدن طرح‌های
عظیم‌کننده شده در
زمین بروند.

راست، برخی سفال‌های
پیدا شده به
هفت رنگ مختلف
زینت یافته‌اند.

سال بعد، کاساک به همراه ماریا رایکه، مترجم آلمانی از لیما به آنجا بازگشت. رایکه مبهوت این منظره تماشایی شده بود. راز این حجاری‌ها چندان کنجکاویش را برانگیخت که باقی عمر خویش را به روشن کردن معمای ناسکا و محافظت از این مکان گذراند.

این باور رایکه که خط‌های ناسکا را یک گناه‌شمار عظیم اخترشناسی می‌دانست که گذر فصل‌ها را ثبت و گرفتگی ماه و خورشید را پیش‌بینی می‌کرد، در واقع تأییدی بود بر نظریه اخترشناسی کاساک. وی در کتابش **کمک پروی باستانی به تاریخ هندسه و اخترشناسی (۱۹۹۳)** نوشت: «ناسکاها حرکت‌های اجرام آسمانی را می‌شناختند و با روش محاسبه دقیقاً آشنایی داشتند. می‌دانستند کی کاشت و چه

تصادفی خطوط ناسکا، مخیا سسپه (Mejia xesspe)، پژوهشگر پرویی آنها را دید، تصور کرد این خطوط «راه‌هایی مقدس» هستند. زیرا برخی از آنها به مسیرهایی می‌ماندند که می‌شد در امتدادشان گردش کرد. با این وجود، تنها در ۱۹۴۱ بود که نخستین گروه کاوش علمی به سرپرستی پل کاساک (Paul Kosok)، تاریخ‌نگار امریکایی و با کمک نیروی هوایی پرو سازمان‌دهی شد.

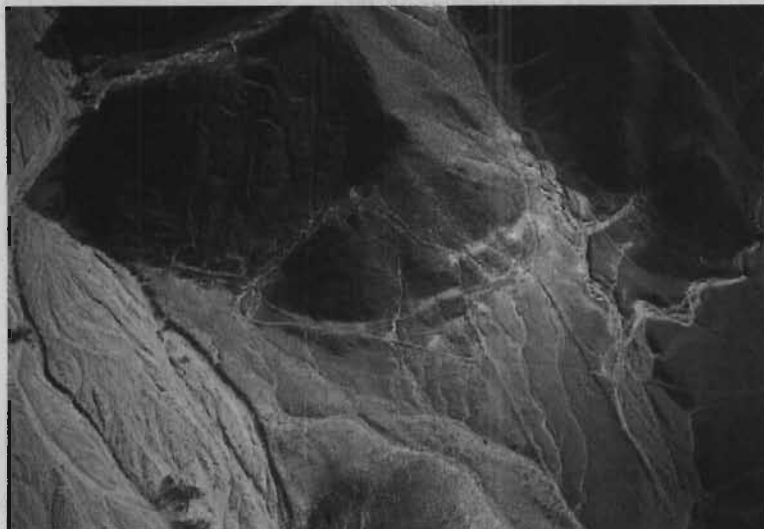
کاساک متوجه شد که در ۲۲ ژوئن ۱۹۴۱ که کوتاه‌ترین روز سال در نیم‌کره جنوبی است، خورشید درست در آخر یکی از این خط‌ها غروب می‌کند. وی نتیجه گرفت که آن خط انقلاب (زمستانی) بود، بنابراین به حجاری‌های زمینی ناسکا به عنوان بزرگ‌ترین کتاب اخترشناسی جهان نگاه کرد.

هم هستند بر دامنه کوه‌ها کنده شده‌اند. اما ناسکاها مشکل مقیاس را چگونه حل می‌کردند؟ به گفته ماریا رایکه آنها فواصل کوتاه را روی نقشه‌های خود می‌کشیدند و سپس آنها را بزرگ و جابه‌جا می‌کردند. همچنین دیرک‌ها و طناب‌ها را مانند پرگارهای غول‌پیکر به‌کار می‌بستند. دقت اندازه‌گیری‌ها و زاویه‌ها نشان می‌دهد که ناسکاها در علم هندسه بسیار چیره‌دست بوده‌اند.

بالا، یک لاشخور،
که مرغی دریایی است
با پهنای بسیار
گسترده بال‌ها.

رازی بی‌پرده

هنگامی که در ۱۹۲۶، اندکی پس از کشف

راست، این پارچ
چیره‌دستی فراوان
سفالگران ناسکا را
نشان می‌دهد.

چپ، جغد - انسان یا
فضانورد. یکی از
معدود طرح‌های
بشرگونه ناسکا.

زمانی برداشت کنند و با این پیشینه می‌توانند مدعی داشتن جایگاهی در تاریخ اخترشناسی جهان باشند.» به باور رایکه، ستاره‌ها معیاری بودند برای جهت‌یابی خطوط ناسکا، برای مثال طول ۴۶ متری عنکبوت، با صورت فلکی جبار؛ و میمون تماشایی ۱۱۰ متری، با ثریا یا پروین ارتباط داشت.

با وجود این به واسطه پژوهش‌های جرالد س. هاوکینز (Hawkins) اختر فیزیکدان، با نظریه‌های کاساک و رایکه مخالفت شد، وی در ۱۹۶۷ به کمک رایانه پس از ۷۰۰۰ سال و اندی، تغییراتی در نقشه آسمانی منطقه ناسکا به وجود آورد. وی ثابت کرد که ۸۰ درصد از حجاری‌های زمینی ربطی به حرکت ۴۵ صورت مهم فلکی در آسمان ناسکا ندارند و تنها ۳۹ خط با پیش‌بینی حرکت‌های ماه و خورشید در ارتباط‌اند.

پرستشگاه‌های صحرائی

بی‌توجهی به نظریه‌های دور از دسترس

اریش فون دنیکن، هانت ویلیامسن و دیگران که به این خطوط به‌عنوان باندهای فرودگاه می‌نگریستند، به معنای آن بود که مخلوقات ماورای زمینی می‌توانستند آنها را از آسمان ببینند، امروزه بیشتر دانشمندان توافق دارند که این حجاری‌های زمینی کاری آیینی را نشان می‌دادند و با اخترشناسی ارتباط داشتند. احتمالاً این طرح‌ها شمایل‌هایی توتمی و مربوط به سازمان قبیله‌ها (ayllus) بودند که در طول سده‌ها به تسلط اجتماعی و دینی ناسکاها کمک کرد.

برخی از باستان‌شناسان گمان برده‌اند که این طرح‌ها، پرستشگاه‌هایی خیالی بوده‌اند و مردم می‌توانسته‌اند به آنها که هر یک مظهر نیروی کیهانی خاصی بوده‌اند، بپیوندند. بیشتر این طرح‌ها یک «ورودی» کاملاً واضح دارند. این ورودی، برای مثال می‌تواند از نوک پیچ‌خورده‌ی نم میمون شروع شود که تمامی تصویر را در سمت راست طرح پشت به نقطه شروع دنبال می‌کند.

خطوط در این طرح چون بقیه طرح‌ها ممتد است و نمی‌شکند.

این خطوط جای گرفته بر پامپا (pampa) که همانند یک نقشه بزرگ آسمانی است، نه تنها از ما می‌خواهند راز مفاهیم‌شان را بکشاییم، بلکه تقاضا دارند از آنها در محیطی که بسیار آسیب‌پذیر است و هر جای پا نشان خود را بر جا می‌گذارد محافظت کنیم. به واسطه تلاش‌های ماریا رایکه، یک سکوی تماشا برای بازدیدکنندگان درست شده اما این نمی‌تواند جلوی پیش‌روی چرخ‌های موتور را بر مسیرهای موجود بگیرد و به هر حال لاستیک‌ها آثار پاک‌نشده‌ی خود را بر این چشم‌انداز به جا می‌گذارند.

اگر این تدابیر لازم برای محافظت انجام نمی‌شد، این مکان استثنایی باستان‌شناسی که با بیش از ۲۰۰۰ سال قدمت به دست ما رسیده است، در مدت چند دهه برای همیشه نابود می‌شد. ■

برخی نظریه پردازان می‌گویند که این خطوط راست طولانی کشیده شده در این صحرا، باندهای فرودگاه مخلوقات ماورای زمینی را نشان می‌دهد.

پیشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مرکز تحقیقات و پژوهش‌های علمی
پشتال جامع علوم انسانی